

ÁDÁM TAMÁS

Egymásra rakódó szövetek Majdán Béla: *Műemlék zsidó temető*

Egy település múltja, jelene egymásra rakódó szövetekből áll. Személyiségeiből, szellemiségéből, épületeiből, bokraiból, fáiból, köveiből épül föl. Temetőiből. A balassagyarmati műemlék zsidó temető kiemelkedő jelentőséggel bír, bizonyítja ezt, hogy az országban elsőként nyilvánították védetté. A közelmúltban született egy szép könyv a temetőről. Szerzője Majdán Béla, akiről joggal mondhatjuk, hogy a városhoz nőtt.

Jöhetett bármilyen szellő, érkezhettek bármerről, Majdán Béla kitartott városa mellett, s talán fordítva is így igaz, erről tanúskodik a Pro Urbedíj. Akadtak időszakok, amikor helyi képviselő-

ként vállalta az összeütközéseket. Szeretett városáért tette. Megesett, hogy nem értették őt, eltávolították például az akkor még a megye által működtetett Palóc Múzeumból, sok sérelem érte, ám ez nem befolyásolta abban, hogy következetesen végigvigye elképzeléseit. Büszkén mondja: tősgyökeres gyarmati! Bekapcsolódott a Komjáthy Jenő Irodalmi és Művészeti Társaság munkájába, előadásokat tartott, tudományos alapossgal írta könyveit, amelyek ma már megkerülhetetlenek. Számtalan egyesületben serénykedett, részt vállalt a Honismereti Híradó összeállításában, kiadványokat szerkesztett. Tekintsünk most el valamennyi vállalkozásának ismertetésétől.

Várostarténészként egyre csak kutatott, és törvényszerű, hogy a zsidóságnál kötött ki. Megkerülhetetlen. A mintegy kétezer elhurcolt balassagyarmati zsidó közül 136-an éltek túl a második világháborút. Korábban igen erős közösség élt Balassagyarmaton, lehetett mit feldolgozni. Majdán nevéhez fűződik *A balassagyarmati zsidó közösség emlékezete* című könyv is. Béla a Kertész István Alapítvány kuratóriumi titkára lett. Kezdeményezte a helyi zsidó temető helyreállítását, a sírok gondozását, a zsidó imaház kezelését, az emlékek megőrzését. Jelenleg az alapítvány vezetője-

ként a várossal kapcsolatos zsidó hagyományok, emlékek gondozója. Ha nem veti bele magát ennyire lelkesen a munkába, talán sok minden menthetlen lett volna.

És most itt fekszik előttem Majdán Béla új kötete: *Műemlék zsidó temető*. Ilyen egyszerű a cím, nem kell több. Nem mellesleg a magyarországi zsidó temetők közül elsőként a balassagyarmati „Élők házát” nyilvánították országosan védett műemlékké. A párhuzamos angol szöveget Majdán Zsuzsanna írta, nyilván tágabb horizontú munka született, nem csupán a helybelieknek szól. Nekik is persze. Ezt írja a szerző: „...ennek a hajdani, erősen vallásos (ortodox) közösségnek mennyi-mennyi szála kötődik a világ más részeihez, más népek kultúrájához, benne a hajdani, döntően keresztény magyar társadalomhoz.” A fotókat Kopisz Attila, Nagy Angela, Pénzes Géza és Szugiczki Tamás készítette.

A kétnyelvű előszó eligazít bennünket: „Ennek a három évszázados, a széles nyilvánosság előtt illő módon rejtőzködő kegyeleti helynek országosan védett műemlékké nyilvánítása, vallási turisztikai célponttá és művelődéstörténeti ismeretterjesztő hellyé válása negyedszázados céltudatos munka eredménye. Ezzel a szakrális és kulturális örökséggel – szakember kalauzolásával – történő helyszíni megismerkedés valódi szellemi élményt nyújthat az Ipoly mentére ellátogató érdeklődő számára.”

Az előszót megtolja egy bevezető, amelyben a szerző ismerteti a balassagyarmati zsidóság hatszáz éves történetét, természetesen a részletes ismertetés terjedelmi okok miatt nem lehetséges, ám így is pontos képet kapunk a magyarországi zsidóságról és a helyi közösségről.

A szövegtestet a fejezeteket kifejező fotók törik meg, a tükör kifutó képei illeszkednek a napjainkban alkalmazott tördelési technikához, fajsúlyossá teszik azokat. Fotók készültek a városról, az utcákról, nagytotál a temetőről, sírkövekről, héber feliratokról, ismert arcok tűnnek fel. A múltban, a jelenben. Az évszázadok alatt változtak a síremlékek formái: hol díszesebb, hol puritánabb készült. Néhol a hajlított ív, máshol a hegyes, szögletes kialakítás volt jellemző.

A temetőben három és félezer síremlék található. Bár az idő koptatta a feliratokat, mintegy ötszáz kivételével sikerült azokat lefordítani. Sok kő szétmállott vagy egyszerűen eltűnt, csak a helye jelzi, itt valamikor kő állott. A héberül kőbe véselt szövegek egészen különlegesek, ilyenek: „Itt van elrejtve. A fontos és szerény asszony, egy istenfélő feleség: Szeril. Lánya a meghalt Jiszahárnak, áldassék az igaz emléke. Elhunyt szent szombat, eltemették ádár / 4-én, az (5)566. évben.” vagy „Egyenes, szerény és kifogástalan asszony. Adott kenyeret a szegényeknek, Száján bölcsen nyitotta meg, a rangos Brajndel úrnő, Jehuda özvegye.”

Mivel a Tóra szerint a papok nem kerülhetnek érintkezésbe egy halottal (mert az tisztátalan), meg kell őrizniük tisztaságukat, ezért a zsidó temetőben számukra külön parcellákat alakítottak ki, itt is ezt látjuk. Amikor a zsidó temetőben sétálgattam, jó néhány síron láttam egy kis kancsót, soha nem tudtam, mit jelent, lusta voltam utánanézni. Most a könyv segített: a kancsó, a pap kezének rituális tisztaságát biztosító eszköz, amelynek a sírköveken történő megjelenítése az elhunyt lévita származásáról hagyott üzenetet az utókornak. Sok sírkövön kígyó látható, az pedig a bölcs rabbi szimbóluma. Na, meg szomorúfűz, ami a babiloni száműzésre és szomorúságra utal. A szarvas az elhunyt nevére.

Hosszú ideig egy valami maradt változatlan, ez pedig a héber felirat névvel, utalással. Újabb korunkban azonban ez a hagyomány is megtörni látszik, magyar feliratok jelentek meg. Ennek pedig prózai okai vannak, úgy hívják: asszimiláció. Az első világháború után erősödött fel ez a folyamat.

Jeles személyiségek nyugszanak a temetőben, olyanok is akadnak, akiket még mi is ismertünk. Hogy mást ne említsünk: Michel Gyarmathy, akinek a neve is mutatja kötődését a városhoz. Róla tudni kell, hogy évtizeden keresztül a világhírű párizsi Folies Bergere díszlet- és jelmeztervezője, rendezője, művészeti igazgatója és résztulajdonosa volt. Akik Párizsban jártak, és felkeresték, tanúsíthatják, mennyire vendégszerető volt.

A temetőbe nem annyira egyszerű bejutni, mert kőkerítés veszi körül. Természetesen ennek is akadnak érdekességei: a kerítés az 1839-ben megkezdett, ám évtizedekig befejezetlenül hagyott zsinagóga lebontott köveiből épült. Ekkor készült a ravatalozó is. Így épülnek egymásra a szövetek.

A szépsége mellett erénye a könyvnek a visszafogottság, nem akar mindent megmutatni, nem akarja a fejünket teletömni információkkal.

József Attila Ady-vízió című esszéjében megtanított bennünket arra, hogy pontosan fogalmazzunk és érveljünk, bátran kritizáljunk! Könnyebb helyzetben lennék, ha rossz könyv került volna a kezembe, azt fel lehetne darabolni, szétcincálni. Azért keresek valamit: a rossz hírem az, ha belemerülünk a kötetbe, gyorsan száll az idő, hamar az utolsó oldalra érünk.

(Kertész István Alapítvány, Balassagyarmat, 2018)